

PAPEŽ FRANTIŠEK

AMORIS LÆTITIA

Radost z lásky

POSYNODÁLNÍ
APOŠTOLSKÁ EXHORTACE
O LÁSCE V RODINĚ



e-knihy

*Církevní schválení předsedy České biskupské konference,
kardinála Dominika Duky OP, č. j. 422/2016 ze dne 18. července 2016.*

© Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2016
Czech edition © Česká biskupská konference, 2016

© Nakladatelství PAULÍNKY, 2016
Petrská 9, 110 00 PRAHA 1
Tel.: 222 311 206
E-mail: paulinky@paulinky.cz www.paulinky.cz

ISBN 978-80-7450-225-5 (Tištěná kniha, 1. vyd.)

ISBN 978-80-7450-228-6 (PDF)

ISBN 978-80-7450-229-3 (ePUB)

ISBN 978-80-7450-230-9 (Mobi)

POSYNODÁLNÍ APOŠTOLSKÁ EXHORTACE

AMORIS LÆTITIA
svatého otce Františka

BISKUPŮM, KNĚŽÍM A JÁHNŮM,
OSOBÁM ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA,
KŘESŤANSKÝM MANŽELŮM
A VŠECH VĚŘÍCÍM
O LÁSCE V RODINĚ

1. Radost z lásky zakoušené v rodině je také radostí církve. Synodní otcové poukázali na to, že přes četné projevy krize manželství „je touha po rodině stále živá, zejména mezi mladými lidmi, a je motivací pro církev“.¹ Jako odpověď na tuto touhu je „křesťanská zvěst o rodině vpravdě radostným poselstvím“.²

2. Činnost synodu umožnila prozkoumat stav rodin v současném světě, rozšířit náš pohled na důležitost manželství a rodiny a oživit naše vědomí o ní. Složitost předložených témat nám zároveň ukázala nutnost další otevřené diskuse o některých věroučných, morálních, duchovních a pastoračních otázkách. Uvažování pastýřů a teologů, pokud je vedeno věrností církvi a je poctivé, realistické a kreativní, nám pomáhá dojít větší jasnosti. Diskuse, které se vedou ve sdělovacích prostředcích, v některých publikacích, a dokonce mezi služebníky církve, se pohybují od bezuzdné snahy změnit všechno bez dostatečné reflexe nebo zdůvodnění až po postoj, který si nárokuje vyřešit všechno aplikováním obecných norem nebo vyvozením nepřiměřených závěrů z některých teologických reflexí.

3. Protože „čas je nadřazen prostoru“, chtěl bych podotknout, že ne všechny věroučné, morální nebo pastorační diskuse musejí být vyřešeny zásahem magisteria. V církvi je přirozeně nezbytná jednota nauky a praxe, ale to nebrání, aby

1 3. mimořádné všeobecné shromáždění biskupského synodu, *Relatio Synodi*, 18. října 2014, 2.

2 14. řádné všeobecné shromáždění biskupského synodu, *Relatio finalis*, 24. října 2015, 3.

existovaly různé způsoby interpretace některých hledisek nauky nebo některých důsledků z ní plynoucích. Tak tomu bude až do doby, kdy nás Duch dovede k plnosti pravdy (srov. Jan 16,13), to znamená, kdy nás dokonale uvede do Kristova tajemství a my budeme moci vidět všechno jeho pohledem. Kromě toho je možno v každé zemi nebo oblasti hledat řešení, která lépe odpovídají její kultuře a která jsou pozorná k místním tradicím a potřebám. Vždyť „jednotlivé kultury se od sebe velmi liší a každý obecný princip [...], má-li být zachovávan a aplikován, potřebuje být inkulturován“.³

4. Musím také říct, že synodní jednání v sobě mělo mnoho krásy a přineslo mnoho světla. Jsem vděčný za množství příspěvků, které mi pomohly postihnout otázky rodin ve světě v celé jejich šíři. Všechna vystoupení synodních otců, jimž jsem ustavičně pozorně naslouchal, mi připadala jako vzácný mnohostěn, tvořený mnoha důvodnými starostmi a poctivými a upřímnými otázkami. Proto jsem považoval za správné sestavit posynodní apoštolskou exhortaci, v níž budou shromážděny příspěvky obou nedávných synodů o rodině spolu s dalšími úvahami, které mohou dát orientační reflexi, dialogu a praxi, a současně dodat rodinám odvahu, povzbuzení a pomoc v jejich úsilí a těžkostech.

3 Promluva při zakončení 14. řádného všeobecného shromáždění biskupského synodu (24. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 26.–27. října 2015, s. 13; srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Víra a kultura ve světle Bible: Akta plenárního zasedání 1979 Papežské biblické komise*, Torino 1981; 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 44; JAN PAVEL II., Encyklika *Redemptoris missio* (7. prosince 1990), 52; AAS 83 (1991), 300; Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 69.117; AAS 105 (2013), 1049.1068–1069.

5. Tato exhortace nabývá zvláštního významu v souvislosti s tímto Jubilejním rokem milosrdenství. Na prvním místě proto, že ji předkládám křesťanským rodinám, aby jim byla podnětem k vážení si daru manželství a rodiny a aby pevně a plně milovaly hodnoty, jako jsou velkodušnost, iniciativnost, věrnost a trpělivost. Na druhém místě proto, že si klade za cíl povzbudit všechny, aby byli znamením milosrdenství a blízkosti tam, kde se rodinný život neuskutečňuje dokonale nebo neprobíhá v pokoji a radosti.

6. Na začátek textu zařadím kapitolu, která bude inspirována Písmem svatým, abych udal správný tón. Potom se budu zabývat současnou situací rodin, abychom měli dobrý základ v realitě. Potom připomenou některé podstatné prvky učení církve o manželství a rodině, abych tak vytvořil prostor pro dvě ústřední kapitoly, které budou věnovány lásce. Následně poukážu na některé pastorační přístupy, které nám naznačí, jak budovat spolehlivé a plodné rodiny podle Božího plánu, a jednu kapitolu věnuji výchově dětí. Poté se zastavím u pozvání k milosrdenství a pastoračnímu rozlišování v situacích, které úplně neodpovídají tomu, co od nás žádá Pán, a na konec stručně načrtnu některé linie rodinné spirituality.

7. Vzhledem k bohaté dvouleté reflexi, kterou přinesla synodní jednání, probírá tato exhortace v různých stylech mnoho různých témat. Tím se vysvětluje její nezbytná rozsáhlost. Z toho důvodu nedoporučuji, aby se četla povšechně a ve spěchu. Rodiny a osoby činné v rodinné pastoraci z ní budou mít větší užitek, když budou trpělivě číst do hloubky jednu část po druhé nebo když v ní budou hledat to, co právě potřebují v různých konkrétních okolnostech. Například je

možné, že manželé se nejdíc najdou ve čtvrté a páté kapitole, že pastorační pracovníci se budou zvlášt' zajímat o kapitolu šestou a že všichni budou považovat za velkou výzvu kapitolu osmou. Doufám, že každý při četbě pocití volání pečovat s láskou o život rodin, protože „rodiny nejsou problém, ale především příležitost“.⁴

4 Promluva při setkání s rodinami v Santiago de Cuba (22. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 24. září 2015, s. 7.

VE SVĚTLE SLOVA

8. Bible je plná rodin, narození, milostných příběhů a rodinných krizí, a to už od první stránky, kde vstupuje na scénu rodina Adama a Evy s břemenem násilí, ale také s trvajícím životní silou (srov. Gn 4), až do poslední stránky, kde se odehrává svatba Nevěsty s Beránkem (srov. Zj 21,2.9). Dva domy, o kterých mluví Ježíš, jsou postaveny na skále nebo na písku (srov. Mt 7,24-27) a symbolizují různé rodinné situace svobodně vytvářené těmi, kdo v nich žijí, protože – jak píše básník – „každý dům je svícen“.¹ Vejděme nyní do jednoho z těch domů pod vedením žalmisty za doprovodu zpěvu, který ještě dnes zaznívá při židovské i křesťanské svatební bohoslužbě:

„Blaze každému, kdo se bojí Hospodina,
kdo kráčí po jeho cestách.
Budeš jíst z výtěžku svých rukou,
bude ti blaze a dobře.
Tvá manželka bude jako plodná réva
uvnitř tvého domu.

1 JORGE LUIS BORGES, „Calle desconocida“, in *Fervor de Buenos Aires*, Buenos Aires 2011, 23.

Tvoji synové jako výhonky oliv
kolem tvého stolu.
Hle, tak bývá požehnán muž,
který se bojí Hospodina.
Ať ti Hospodin požehná ze Siónu,
abys viděl štěstí Jeruzaléma
po všechny dny svého života,
abys viděl syny svých synů:
Pokoj v Izraeli!“ (Žl 128,1-6).

TY A TVÁ MANŽELKA

9. Překročme tedy práh tohoto klidného domu, v němž rodina sedí u svátečního stolu. Uprostřed uvidíme otce a matku, dvojici s jejím příběhem lásky. V nich se uskutečňuje ten prvotní plán, kterého se mocně dovolává Kristus: „Nečetli jste v Písmu, že Stvořitel na začátku učinil lidi jako muže a ženu?“ (Mt 19,4). Jako ozvěnu tu slyšíme příkaz z knihy Genesis: „Proto muž opustí svého otce i svou matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem“ (Gn 2,24).

10. Dvě velkolepé úvodní kapitoly knihy Genesis nám představují lidský pár v jeho podstatné skutečnosti. V tomto textu na začátku Bible vyniká několik zásadních tvrzení. První, které pak souhrnně cituje Ježíš, říká: „Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, k obrazu Božímu ho stvořil; stvořil je jako muže a ženu“ (1,27). Je překvapivé, že odpovídajícím vyjádřením „Božího obrazu“ je právě dvojice „muž a žena“. Znamená to snad, že sám Bůh je sexuální povahy nebo že ho provází božská družka, jak věřila některá stará náboženství? Určitě

ne, vždyť víme, jak důrazně Bible tyto představy rozšířené u Kanaánců ve Svaté zemi odmítla jako modlářské. Boží transcendence je zachována; ale poněvadž Bůh je současně Stvořitel, je plodnost lidského páru jeho živým a působivým „obrazem“, viditelným znamením jeho stvořitelského úkonu.

11. Dvojice, která miluje a plodí život, je skutečným živým „uměleckým dílem“ (a ne modlou z kamene nebo ze zlata, kterou zapovídá Dekalog), schopným zjevovat Boha stvořitele a spasitele. Proto se plodná láska stává symbolem hlubokých Božích skutečností (srov. Gn 1,28; 9,7; 17,2-5.16; 28,3; 35,11; 48,3-4). Z toho lze vyvodit, proč je vyprávění knihy Genesis ve stylu „kněžské tradice“ proloženo několika genealogickými výčty (srov. 4,17-22.25-26; 5; 10; 11,10-32; 25,1-4.12-17.19-26; 36). Plodivá schopnost lidského páru je cesta, na níž se rozvíjejí dějiny spásy. V tomto světle se plodný vztah páru stává obrazem, v němž se odhaluje a popisuje tajemství Boha, podstatná křesťanská vize Trojice, vize, která kontemplanuje v Bohu Otce, Syna a Ducha lásky. Bůh jako Trojice je společenství lásky a rodina je jeho živým odleskem. To nám osvětlují slova svatého Jana Pavla II.: „Náš Bůh ve svém nejniternějším tajemství není samota, ale rodina, poněvadž v sobě obsahuje otcovství, synovství a podstatu rodiny, což je láska. Tou láskou je v božské rodině Duch Svátý.“² Rodina tedy není bez vztahu k samotné božské podstatě.³ Toto trojiční hledisko lidského páru je nově vyloženo v pavlovské teologii,

2 Homilie při mši v Puebla de los Ángeles (28. ledna 1979), 2: AAS 71 (1979), 184.

3 Srov. *tamtéž*.

když ho apoštol klade do vztahu k „tajemství“ spojení Krista a církve (srov. Ef 5,21-33).

12. Když Ježíš mluví o manželství, odkazuje na další stránku knihy Genesis, na její 2. kapitolu, kde se nachází nádherný portrét lidského páru se zářivými detaily. Zastavíme se jen u dvou z nich. Prvním je neklid muže, který hledá „sobě odpovídající pomoc“ (vv. 18.20), schopnou naplnit samotu, která ho zneklidňuje a kterou neodstraní ani blízkost živočichů a celého stvoření. Původní hebrejský výraz nás odkazuje na přímý, jakoby „čelní“ vztah – z očí do očí – v mlčenlivém rozhovoru, protože v lásce je mlčení často výmluvnější než slova. Je to setkání s tváří, s „ty“, které odráží božskou lásku a které je „nejlepší majetek, pomoc pro sebe a sloup na oporu“ (Sir 36,24), jak praví biblický mudrc. Podobně také volá nevěsta v Písni písní v úžasném vyznání lásky a vzájemném darování se: „Můj miláček patří mně a já jsem jeho [...]. Já patřím svému miláčkově a on je můj“ (2,16; 6,3).

13. Z tohoto setkání, které léčí samotu, se rodí život a rodina. To je ten druhý detail, který můžeme zdůraznit: Adam, který je také mužem všech dob a všech míst naší planety, spolu se svou manželkou dává vzniknout nové rodině, jak to opakuje Ježíš, když cituje Genesis: „Připojí se ke své ženě a ti dva budou jeden člověk“ (Mt 19,5; srov. Gn 2,24). Sloveso „připojit se“ v původním hebrejském textu označuje těsný hluboký soulad, fyzické a niterné přilnutí, a to v takovém rozsahu, v jakém se používá pro popis sjednocení s Bohem: „Má duše lne k tobě“ (Žl 63,9), zpívá žalmista. Tak se evokuje manželské spojení nejen v sexuální a tělesné rovině, ale také ve svobodném darování se z lásky. Plodem tohoto spojení

je, že se „stávají jedním tělem“, jak v tělesném objetí, tak ve spojení dvou srdcí a života, a pak i v dítěti, které se z nich narodí, jež je geneticky i duchovně spojí tak, že v sobě ponese obě tato „těla“.

TVOJI SYNOVÉ JAKO VÝHONKY OLIV

14. Vraťme se ke zpěvu žalmisty. V domě, kde muž a jeho manželka sedí u stolu, jsou synové, kteří jsou k nim připojeni „jako výhonky oliv“ (Žl 128,3), totiž plní síly a života. Zatímco rodiče jsou pro dům základem, děti jsou jakoby „živé kameny“ rodiny (srov. 1 Petr 2,5). Je příznačné, že po Božím jménu (JHWH, „Hospodin“) je nejčastějším slovem ve Starém „syn“ (*ben*), slovo, které odkazuje na hebrejské sloveso s významem „stavět“ (*banah*). Proto se ve 127. žalmu opěvuje dar synů obrazy, které se vztahují ke stavění domu nebo ke společenskému a obchodnímu životu, jenž se odehrával u městské brány: „Když nestaví dům Hospodin, marně se lopotí, kdo ho stavějí. [...] Hle, Hospodinovým darem jsou synové, odměnou je plod lůna. Čím jsou bojovníku šípy v ruce, tím jsou synové z mladých let. Šťastný muž, který jimi naplnil svůj toulec; nepřijdou do hanby, když se budou v branách soudit s protivníky“ (vv. 1.3-5). Je pravda, že tyto obrazy jsou odrazem kultury starověké společnosti, ale přítomnost synů je v každém případě znamením plnosti rodiny v průběhu dějin spásy, z pokolení do pokolení.

15. V této perspektivě můžeme také zahlédnout další rozměr rodiny. Víme, že v Novém zákoně se mluví o „církvi, která se schází v domě“ (srov. 1 Kor 16,19; Řím 16,5; Kol 4,15; Flm 2).

Životní prostor rodiny se mohl proměnit v domácí církev, v místo slavení Eucharistie, přítomnosti Krista sedícího u téhož stolu. Nelze zapomenout na scénu, kterou vykresluje Apokalypsa: „Hle, stojím u dveří a klepu. Kdo uslyší můj hlas a otevře dveře, k tomu vejdu a budu jíst u něho a on u mě“ (3,20). Tak se vyznačuje dům, který v sobě hostí přítomnost Boha, společnou modlitbu, a tudíž Pánovo požehnání. Právě o tom se mluví v 128. žalmu, který jsme si vzali jako základní text: „Hle, tak bývá požehnan muž, který se bojí Hospodina. Ať ti Hospodin požehná ze Siónu“ (vv. 4-5).

16. Bible představuje rodinu také jako místo katechetického vyučování. To je zřejmé z popisu slavení Paschy (srov. Ex 12,26-27; Dt 6,20-25) a později je to přímo vyjádřeno v židovské *hagadě*, neboli dialogickém vyprávění k rituálu pesachové večeře. Jeden žalm pak vyzvedá zvěstování víry v rodině takto: „Co jsme slyšeli a poznali, co nám otcové vyprávěli, nezatajíme jejich synům, příštímu pokolení budeme vypravovat slavné Hospodinovy činy i jeho moc, podivuhodné skutky jím vykonané. Dal totiž Jakubovi nařízení a stanovil příkaz pro Izraele, aby o tom, co poručil našim otcům, poučili své syny. Má to znát příští pokolení, synové, kteří se narodí, mají to vyprávět svým dětem“ (78,3-6). Rodina je tedy místo, kde se rodiče stávají prvními učiteli víry svým dětem. Ony se učí tomuto „řemeslu“ od osoby k osobě: „Když se tě v budoucnu zeptá tvůj syn [...], řekneš mu...“ (Ex 13,14). Tak mohou generace jedna za druhou, „jinoši a s nimi panny, starci spolu s dětmi“ (Žl 148,12), zpívat Pánu svou píseň.

17. Rodiče jsou povinni konat své výchovné poslání s vážnou odpovědností, jak často učí bibličtí mudrci (srov. Přís 3,11-12;

6,20-22; 13,1; 22,15; 23,13-14; 29,17). Děti jsou zase volány k tomu, aby přijali a uskutečňovali příkázání: „Cti svého otce i svou matku“ (Ex 20,12), kde sloveso „ctít“ označuje plnění rodinných a společenských povinností v celém rozsahu, které nesmějí být zanedbávány z domnělých náboženských důvodů (srov. Mk 7,11-13). Vždyť ten, „kdo ctí otce, usmiřuje své hříchy, kdo si váží matky, jako by sbíral poklady“ (Sir 3,3-4).

18. Evangelium nám také připomíná, že děti nejsou majetkem rodiny, ale že mají svou osobní životní cestu. Ježíš se sice představuje jako vzor poslušnosti svým pozemským rodičům, když se jim podřizuje (srov. Lk 2,51), ale ukazuje také, že životní volby dítěte a jeho křesťanské povolání mohou vyžadovat, aby se od nich odloučilo s tím, že se má věnovat Božímu království (srov. Mt 10,34-37; Lk 9,59-62). Vždyť Ježíš sám, když mu bylo dvanáct let, sdělil Marii a Josefovi, že jeho posláním je něco, co přesahuje jeho dějinnou rodinu (srov. Lk 2,48-50). Proto poukazuje na to, že je třeba pěstovat jiné hlubší svazky, a to i ve vztazích ve vlastní rodině: „Moje matka a moji příbuzní jsou ti, kdo slyší a plní Boží slovo“ (Lk 8,21). Na druhé straně v pozornosti, kterou Ježíš věnuje malým dětem – jež byly ve společnosti starověkého Blízkého Východu považovány za osoby bez zvláštního práva, ba přímo za majetek rodiny –, jde tak daleko, že je kvůli jejich prosté a samozřejmé důvěře k druhým představuje dospělým jako jejich učitele: „Amen, pravím vám: Jestliže znovu nebudete jako děti, jistě nevejdete do nebeského království. Kdo se tedy poníží jako toto dítě, ten je v nebeském království největší“ (Mt 18,3-4).

CESTA UTRPENÍ A KRVE

19. Idyla zobrazená v 128. žalmu nepopírá hořkou realitu, která prostupuje celé Písmo svaté. Je to přítomnost bolesti, zla, násilí, které trhá rodinný život a jeho hluboké společenství života a lásky. Ne bez důvodu je Kristova řeč o manželství (srov. Mt 19,3-9) začleněna do diskuse o manželské rozluce. Boží slovo je ustavičný svědek této temné stránky, která se otevírá už na počátku, když kvůli hříchu se vztah lásky a čistoty mezi mužem a ženou přemění v nadvládu: „ale přece budeš toužit po muži, a on ti bude vládnout“ (Gn 3,16).

20. Mnohými stránkami Bible prochází cesta utrpení a krve, která začíná tam, kde Kain násilně zabil svého bratra Ábela. Dále čteme o sporech mezi dětmi a ženami patriarchy Abraháma, Izáka a Jákoba, o tragédiích s proléváním krve v rodině Davidově, o četných rodinných nesnázích v příběhu o Tobiašovi nebo o hořkém vyznání opuštěného Joba: „Vzdálili se ode mě moji bratři, moji známí jsou mi zcela odcizeni. [...] Můj dech je protivný mé ženě, zapáchám svým vlastním bratřím“ (Job 19,13.17).

21. Sám Ježíš se narodí do prosté rodiny, která velmi brzy musí uprchnout do cizí země. Přichází do domu, kde leží nemocná Petrova tchyně (srov. Mk 1,30-31), a hluboce se ho dotkne zpráva o smrti v domě Jaira a Lazara (srov. Mk 5,22-24.35-43; Jan 11,1-44). Slyší beznadějný nářek vdovy v Nain nad jejím mrtvým synem (srov. Lk 7,11-15). Věnuje pozornost prosbě otce epileptického chlapce v malém venkovském městečku (srov. Mk 9,17-27). Přichází do domů celníka Matouše a Zachea (srov. Mt 9,9-13; Lk 19,1-10) a mluví s hříšníky,

jako je i ta žena, která se vkradla do farizeova domu (srov. Lk 7,36-50). Zná úzkosti a napětí v rodinách a mluví o nich ve svých podobenstvích: o dětech, které odcházejí z domova za dobrodružstvím (srov. Lk 15,11-32), nebo o nezvedencích s nepochopitelným chováním (srov. Mt 21,28-31) či o obětech násilí (srov. Mk 12,1-9). Dále projevuje citlivou vnímavost tam, kde hrozí, že svatba skončí trapně kvůli nedostatku vína (srov. Jan 2,1-10) nebo pro nezájem hostů přijmout pozvání (Mt 22,1-10), a také zná sklíčenost ze ztráty jedné mince v chudé rodině (srov. Lk 15,8-10).

22. V tomto krátkém přehledu můžeme vidět, že Boží slovo není nějakým výčtem abstraktních tezí, ale společníkem na cestě také těch rodin, které jsou v krizi nebo procházejí nějakou bolestí, a ukazuje jim cíl cesty, kde Bůh „jim setře každou slzu z očí: nebude už smrt ani zármutek, nářek ani bolest“ (Zj 21,4).

VÝTĚŽEK TVÝCH RUKOU

23. Na začátku 128. žalmu je zobrazen otec jako dělník, který prací svých rukou zajišťuje hmotný blahobyt a pokoj své rodiny: „Budeš jíst z výtěžku svých rukou, bude ti blaze a dobře“ (v. 2). Práce jako základní součást důstojnosti lidského života je zřejmá od prvních stránek Bible, kde se praví: „Hospodin Bůh vzal tedy člověka a usadil ho v zahradě Edenu, aby ji obdělával a chránil“ (Gn 2,15). Je to znázornění pracovníka, který přetváří hmotu a využívá energie stvořeného světa, a tak získává „chléb námahy“ (Žl 127,2) a vedle toho zušlechťuje sebe sama.

24. Práce zároveň přispívá k rozvoji společnosti a zajišťuje rodinu, její stabilitu a plodnost: „Abys viděl štěstí Jeruzaléma po všechny dny svého života, abys viděl syny svých synů“ (Žl 128,5-6). Kniha Přísloví také představuje úkol matky v rodině, jejíž práce je popsána do všech každodenních podrobností a která si získává chválu manžela a dětí (srov. 31,10-31). Apoštol Pavel byl hrdý na to, že nežil na úkor druhých, protože pracoval svými rukama, a tak si zajišťoval obživu (srov. Sk 18,3; 1 Kor 4,12; 9,12). Byl tak přesvědčen o nezbytnosti práce, že stanovil pro své komunity pevnou zásadu: „Kdo nechce pracovat, ať nejí“ (2 Sol 3,10; srov. 1 Sol 4,11).

25. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že nezaměstnanost a nejistá práce se stává soužením, jak to dokládá nevelká kniha Rut a jak to připomíná Ježíš v podobenství o dělnících, kteří jsou nuceni nečinně sedět na návsi (srov. Mt 20,1-16), nebo jak ho sám zakoušel u nuzných a hladových, kteří za ním přicházeli. Tento stav je žalostně přítomný v mnoha zemích, v nichž nedostatek pracovní příležitosti bolestně narušuje rodinný klid.

26. Nesmíme zapomínat ani na společenský úpadek, který působí hřích, když se lidé chovají tyranicky vůči přírodě, devastují ji a využívají ji sobeckým nebo přímo brutálním způsobem. To má za následek dezertifikaci půdy (srov. Gn 3,17-19) a hospodářskou a sociální nevyváženost, proti níž se jasně zvedá hlas proroků, od Eliáše (srov. 1 Král 21) po Ježíše, který se sám vyslovuje proti nespravedlnosti (srov. Lk 12,13-21; 16,1-31).

NĚHA OBJETÍ

27. Kristus zavedl jako rozpoznávací znamení svých učedníků především zákon lásky a darování se druhým (srov. Mt 22,39; Jan 13,34). Učinil to stanovením principu, který otec a matka ztělesňují ve svém životě: „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život“ (Jan 15,13). Ovoce lásky je také milosrdenství a odpuštění. V tom smyslu je velmi příznačná scéna, která představuje cizoložnou ženu na chrámovém nádvoří v Jeruzalémě, obklopenou žalobci, která pak zůstane sama s Ježíšem, jenž ji neodsoudí, ale vyzve ji, aby žila důstojnější život (srov. Jan 8,1-11).

28. Na tomto horizontu lásky, jenž je podstatný v životě křesťanských manželů a rodiny, vystupuje také další ctnost, která bývá v této době uspěchaných a povrchních vztahů značně opomíjena, a to je něžnost. Uvažujme o něžném a hlubokém žalmu 131. Stejně jako v jiných textech (srov. Ex 4,22; Iz 49,15; Žl 27,10) se tu spojení věřícího s jeho Pánem vyjadřuje rysy otcovské a mateřské lásky. Objevuje se zde jemná a něžná důvěrnost, která je mezi matkou a jejím děťátkem, novorozencem, který po kojení dřímá v náručí své matky. Jedná se – jak to udává hebrejské slovo *gamul* – o dítě odstavené, které se vědomě tulí k matce, jež ho nese na svých prsou. Je to tedy důvěrný vztah vědomý, a ne pouze biologický. Proto žalmista zpívá: „Spíše jsem uklidnil a utišil svou duši jako dítě na matčině klíně“ (Žl 131,2). Podobně můžeme myslet na jinou scénu, kde prorok Ozeáš klade Bohu coby otci do úst tato dojemná slova: „Když byl Izrael ještě chlapcem, zamiloval jsem si ho [...], učil jsem (ho) chodit, bral jsem je na svá ramena [...]. Pouty laskavosti jsem je táhl, provazy lásky: byl

jsem k nim jako ti, kdo zdvihají dítě ke svým tvářím, a skláněl jsem se k němu, abych mu dal najíst“ (11,1.3-4).

29. Tímto pohledem víry a lásky, milosti a věrnosti jsme kontemплоvali vztah mezi lidskou rodinou a Boží Trojicí. Boží slovo nám říká, že rodina je svěřena do rukou muže, ženy a dětí, aby utvářeli společenství mezi osobami k obrazu jednoty Otce, Syna a Duchu Svatého. Samo plození a výchova dětí je odrazem stvořitelské činnosti Otce. Rodina je povolána k tomu, aby se setkávala k denní modlitbě, četbě Božího slova a ke slavení Eucharistie, a tak rostla v lásce a stále víc se proměňovala v chrám, v němž přebývá Duch.

30. Každé rodině se staví před oči ikona svaté Rodiny nazařetské. Ta ve svém každodenním životě zakoušela námahu, a dokonce i úzkostnou hrůzu, když musela například snášet nepochopitelné násilí Herodovo. Tato její zkušenost se tragicky opakuje v mnoha rodinách uprchlíků, kteří se i dnes cítí odmítní a bezmocní. Naše rodiny jsou jako mudrci z východu zvané, aby kontemплоvaly Dítě a Matku, aby se před ním sklonily a adorovaly ho (srov. Mt 2,11). Jako Maria jsou vyzývány, aby s odvahou a klidně odpovídaly na životní výzvy v dobách těžkých i příznivých a aby ve svém srdci uchovávaly podivuhodné Boží skutky a rozjímalý o nich (srov. Lk 2,19.51). V pokladnici Mariina srdce je také každá událost všech našich rodin, které ona bedlivě střeží. Proto nám může pomáhat jim rozumět, abychom v rodinných událostech poznávali poselství, které nám v nich chce sdělit Bůh.

DRUHÁ KAPITOLA

REALITA RODIN A ŽIVOTNÍ VÝZVY

31. Prosperita rodiny je rozhodující pro budoucnost světa a církve. Byly provedeny nesčetné analýzy manželství a rodiny, jejich současných těžkostí a výzev. Bude prospěšné zaměřit se na konkrétní skutečnost, protože „požadavky a výzvy Ducha zaznívají také v samotných dějinných událostech“, skrze které „může být církev přiváděna k hlubšímu poznání nevyčerpatelného tajemství manželství a rodiny“.¹ Nepokouším se představit zde všecko, co by bylo třeba říct o různých tématech týkajících se rodiny v dnešní době. Poněvadž ale synodní otcové referovali o skutečnosti rodiny v celém světě, považuji za vhodné zachytit některé jejich pastorační příspěvky a připojit k nim některé své osobní obavy.

SOUČASNÝ STAV RODINY

32. „Ve věrnosti Kristovu učení hledíme na skutečnost dnešní rodiny v celé její složitosti, s jejími světlými i stinnými stránkami [...]. Antropologické a kulturní změny

1 JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 4: AAS 74 (1982), 84.

dnes ovlivňují všechny oblasti života a vyžadují analytický a rozlišující přístup.“² Už před několika desetiletími španělská biskupská konference zaznamenala, že se v rodinách uplatňuje větší prostor pro svobodu „díky rovnoměrnému rozdělení povinností, odpovědnosti a úkolů. [...] Větší důraz na osobní komunikaci mezi manželi přispívá k tomu, že se rodinný život stává lidštějším. [...] Ani společnost, ve které žijeme, ani ta, k níž směřujeme, nedovoluje držet se nekriticky forem a vzorů minulosti.“³ Ale „jsme si vědomi podstatného směřování antropologických a kulturních změn, kvůli nimž se jednotlivcům v jejich emočním a rodinném životě dostává méně podpory od společenských struktur, než tomu bylo v minulosti“.⁴

33. Na druhé straně „je třeba věnovat stejnou pozornost rostoucímu nebezpečí, které představuje extrémní individualismus, jenž oslabuje rodinné vazby, takže je nakonec každý člen rodiny nahlížen jako ostrov, což v určitých případech vede k ideji subjektu, který se utváří podle vlastních tužeb považovaných za absolutní“.⁵ „Napětí vyvolávaná nadměrně individualistickou kulturou, určenou majetkem a užíváním si, plodí uvnitř rodin nesnášenlivost a agresivitu.“⁶ Chtěl bych ještě připojit zmínku o současném životním rytmu, o stresu a o organizování společnosti a práce, protože to

2 *Relatio Synodi* 2014, 5.

3 ŠPANĚLSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Matrimonio y familia* (6. července 1979), 3.16.23.

4 *Relatio finalis* 2015, 5.

5 *Relatio Synodi* 2014, 5.

6 *Relatio finalis* 2015, 8.

jsou kulturní činitele, které omezují schopnost činit trvalá rozhodnutí. Současně se setkáváme s význačností jevů. Například právem si ceníme personalismu, který místo pouhého konformismu upřednostňuje autentičnost. To je hodnota, která může vést k podpoře různých schopností a spontánnosti, ale je-li špatně zaměřena, může vyvolávat trvalé postoje nedůvěry, útěku před povinnostmi, uzavřenosti do pohodlí a arogance. Svoboda volby dovoluje plánovat si vlastní život a zušlechťovat to nejlepší v sobě, ale nemá-li člověk vznešené cíle a osobní kázeň, zdegeneruje, takže už není schopen se velkodušně darovat. V mnoha zemích, v kterých klesá počet manželství, roste počet osob, které se rozhodly žít samy nebo které spolu tráví čas, ale nebydlí společně. Můžeme také zdůraznit chvályhodný smysl pro spravedlnost; je-li však špatně chápán, může z občanů činit klienty, kteří jen požadují poskytování služeb.

34. Pokud tyto činitele ovlivňují naše chápání rodiny, ta může být pak považována za průchozí místo, kam se člověk uchýlí, když je to pro něj výhodné, nebo kde se domáhá svých práv, přičemž závazky ponechává přelétavé nestálosti tužeb a okolností. Dnes je v podstatě snadné zaměňovat skutečnou svobodu za ideu, že každý se rozhoduje, jak se mu líbí, jako by nadto neexistovala pravda, hodnoty a principy pro správnou orientaci, jako by všechno bylo možné a dovolené. Ideál manželství, který se vyznačuje závazkem výlučnosti a stálosti, je pak odsunut stranou, když se počítuje jako nevýhodný nebo nudný. Člověk se bojí samoty, touží po místě bezpečí a věrnosti, ale současně v něm roste strach, že bude svázán vztahem, který ho bude omezovat v dosahování osobních cílů.

35. Jako křesťané nemůžeme přestat podporovat manželství jen z toho důvodu, abychom v dnes citlivých oblastech nenaráželi nebo abychom byli módní anebo abychom neupadali do pocitu bezmoci tváří v tvář morálnímu a lidskému úpadku. To bychom svět připravili o hodnoty, které mu můžeme a máme nabízet. Určitě nemá smysl zůstat u rétorického pranýřování dnešních nešvarů, jako bychom tím mohli něco změnit. Stejně tak nepomůže ukládat normy mocí autority. Žádá se po nás odpovědnější a velkodušnější úsilí, které spočívá v představování důvodů a motivů ve prospěch manželství a rodiny, aby tak lidé byli ochotnější odpovědět na milost, kterou jim Bůh nabízí.

36. Současně musíme být pokorní a realističtí a přiznat si, že někdy způsob, jakým předkládáme křesťanské zásady a jakým přistupujeme k lidem, přispěl ke vzniku toho, na co si dnes stěžujeme. V tom tedy potřebujeme zdravou sebekritiku. Kromě toho jsme často představovali manželství takovým způsobem, že jeho účel spojovat manžely, pozvání k růstu v lásce a ideál vzájemné pomoci zůstával ve stínu kvůli téměř výlučnému důrazu na povinnost plodit potomstvo. Také jsme vždycky neposkytovali dobré doprovázení mladým manželům v prvních letech po sňatku na základě jejich časových možností, způsobu vyjadřování a jejich konkrétních starostí. Jindy jsme předkládali teologický ideál manželství, který je příliš abstraktní, téměř uměle vykonstruovaný, vzdálený konkrétním podmínkám a skutečným možnostem reálných rodin. Toto přílišné idealizování, zvláště když jsme nedokázali vzbudit důvěru v milost, nečinilo manželství víc žádoucí a atraktivní, ale spíš naopak.

37. Dlouho jsme si mysleli, že jenom důrazem na věroučné, bioetické a morální otázky, bez podpory k otevření se milosti, jsme už dostatečně rodiny povzbudili, upevnili manželský svazek a naplnili jejich společný život smyslem. Nedaří se nám představovat manželství spíše jako dynamickou cestu růstu a realizace než jako břemeno, které je nutné nést celý život. Nesnadno také dáváme prostor svědomí věřících, kteří v mnoha případech odpovídají co možná nejlepším způsobem na evangelium v rámci svých omezení a mohou růst ve svém osobním rozlišování v situacích, ve kterých selhávají všechna schémata. Jsme povoláni svědomí vychovávat, a ne je nahrazovat.

38. Musíme být vděční za to, že si většina lidí cení rodinných vztahů, které jsou trvalé a vyznačují se vzájemnou úctou. Proto si váží snahy církve nabídnout prostor pro doprovázení a pomoc v otázkách souvisejících s růstem lásky, překonáváním konfliktů a výchovou dětí. Mnozí oceňují sílu milosti, již zakoušejí ve svátosti smíření a v Eucharistii, která jim umožňuje dostát výzvám manželství a rodiny. V některých zemích, zejména v některých částech Afriky, se sekularismu nepodařilo oslabit určité tradiční hodnoty a v každém manželství dochází k pevnému propojení dvou širších rodin, v němž se dosud uchovává přesně stanovený postup, jak řešit konflikty a obtíže. V dnešním světě oceňujeme také svědectví svazků, které jsou nejen trvalé, ale také plodné a naplněné živou láskou. To otevírá dveře pozitivní, vstřícné pastoraci, která je schopna pomáhat manželům růst v chápání požadavků evangelia. Mnohokrát jsme ale zaujímalí obranný postoj a mrhali jsme energií četnými výpady proti upadajícímu světu, a přitom jsme se málo snažili ukazovat cestu ke štěstí.

Mnoho lidí cítí, že poselství církve o manželství a rodině neodráží jasně kázání a postoje Ježíše, který předkládal náročný ideál, ale současně neměl nikdy daleko k soucitu se slabými lidmi, jako se Samařankou nebo s cizoložnou ženou.

39. To neznamenaá přestat varovat před kulturním úpadkem, který nepodporuje lásku a darování sebe. V poradách, které předcházely dvěma posledním synodům, se vyjevily různé příznaky „kultury prozatímnosti“. Mám tím například na mysli rychlost, s níž lidé přecházejí z jednoho citového vztahu k jinému. Domnívají se, jak jsou tomu zvyklí na sociálních sítích, že lásku je možno začít nebo skončit podle libosti uživatele a také že ji může rychle zablokovat. Také mám na mysli obavu vzbuzovanou perspektivou trvalého závazku, nutkavou obavu o svůj volný čas, vztahy, které kalkulují s nákladem a ziskem a které se udržují jedině jako prostředek k zahnání samoty, k získání ochrany nebo k zajištění si nějaké služby. S citovými vztahy zacházíme tak, jako zacházíme s hmotnými předměty a s životním prostředím: všechno je na jedno použití, každý použije a zahodí, plýtvá a rozbíjí, využívá a vysává, dokud to slouží. A potom pryč s tím. Narcismus činí lidi neschopnými podívat se mimo sebe, za hranice vlastních tužeb a potřeb. Ale ten, kdo využívá druhé, bude dříve nebo později sám se stejnou logikou využíván, manipulován a opuštěn. Stojí za povšimnutí skutečnost, že k rozbíjení vztahů dochází často mezi dospělými, kteří hledají jistý druh „autonomie“ a odmítají ideál stárnout spolu a ve vzájemné podpoře se starat jeden o druhého.

40. „S rizikem přílišného zjednodušení můžeme říct, že žijeme v kultuře, která nutí mladé lidi nezakládat rodinu, protože

nemají vyhlídky do budoucnosti. Ale tatáž kultura nabízí jiným lidem zase takovou škálu možností, že jsou tím od založení rodiny rovněž odrazováni.⁷ V některých zemích mnoho mladých lidí „odkládá často svatbu z důvodů ekonomických, pracovních nebo studijních. Někdy také z dalších důvodů, jako je vliv ideologií, které znevažují manželství a rodinu, zkušenost selhání jiných manželských párů, čemuž se oni chtějí vyhnout, strach z něčeho, co považují za příliš veliké a posvátné, společenské příležitosti a hospodářské výhody, které vyplývají z pouhého soužití, pouze emoční a romantické pojetí lásky, strach ze ztráty svobody a autonomie, odmítání něčeho, co je považováno za instituční a byrokratické.“⁸ Potřebujeme nacházet slova, motivace a formy svědectví, které nám pomohou dotknout se těch nejhlubších strun mladých lidí a tam oslovit jejich schopnost velkodušnosti, nasazení se a lásky, ba přímo hrdinství, a tak je zvát, aby nadšeně a odvázně přijali výzvu k manželství.

41. Synodní otcové poukázali na to, že současné „kulturní tendence představují lidskou afektivitu jako neomezenou, [...] afektivitu narcistickou, nestálou a proměnnou, která není vždycky schopna dovést osobu k hlubší zralosti“. Vyjádřili také znepokojení nad „šířením pornografie a komercializace těla, k níž přispívá také zneužívání internetu“, a nad „situací osob, které jsou nuceny provozovat prostituci“. V tomto kontextu „manželské páry nejistě, s váhavostí a námahou nacházejí způsoby růstu. Mnohé z nich mají sklon

7 Proslav ke Kongresu Spojených států amerických (24. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 26. září 2015, s. 7.

8 *Relatio finalis* 2015, 29.

setrvávat na dřívější úrovni emočního a sexuálního života. Krize manželského páru destabilizuje rodinu a může kvůli odloučení a rozvodům vyvolat řadu následků u dospělých, dětí i společnosti, takže oslabuje jedince a společenské vazby.⁹ K manželským krizím se často přistupuje „ukvapeně a bez odvahy k trpělivosti a reflexi, k vzájemnému odpuštění, smíření a také k oběti. Selhání tak vedou ke vzniku nových vztahů, nových párů, nových soužití a nových manželství, a tak se utváří rodinné okolnosti, které jsou složité a pro křesťanský život problematické.“¹⁰

42. „Také demografický pokles, způsobený protiprodni mentalitou a podporovaný světovými politikami reprodukčního zdraví, vytváří nejen situaci, ve které už nejsou zajištěny vztahy mezi generacemi, ale také působí nebezpečí, že časem dojde k hospodářskému zchudnutí a ztrátě naděje v budoucnost. Porodnost také silně ovlivnil rozvoj biotechnologií.“¹¹ Je možné připojit další faktory, jako je „industrializace, sexuální revoluce, strach z přelidnění, ekonomické problémy [...]“. Konzumní společnost také může odrazovat lidi od přijímání dětí už jen z toho důvodu, aby si uchovali určitou svobodu a životní styl.“¹² Je pravda, že správné svědomí manželů, pokud byli v předávání života velkorysí, je může z dostatečně závažných důvodů vést k rozhodnutí omezit počet dětí, ale církev stále „z lásky k této důstojnosti svědomí odmítá všemi

9 *Relatio Synodi* 2014, 10.

10 3. mimořádné všeobecné shromáždění biskupského synodu, *Poselství*, 18. října 2014.

11 *Relatio Synodi* 2014, 10.

12 *Relatio finalis* 2015, 7.

svými silami nátlakové zásahy státu ve prospěch antikoncepce, sterilizace nebo dokonce potratu“.¹³ Takové zákroky jsou nepřijatelné i v místech s vysokou mírou porodnosti, ale je třeba podotknout, že politici je podporují také v některých zemích, v nichž je míra porodnosti znepokojivě velmi nízká. Jak uvedli korejští biskupové, takové „jednání je rozporné samo v sobě a je zanedbáním vlastní povinnosti“.¹⁴

43. Oslabení víry a náboženské praxe v některých společnostech má dopad na rodiny, takže zůstávají ve svých obtížích víc osamoceny. Synodní otcové potvrdili, že „jedním z projevů chudoby dnešní kultury je osamocenost, důsledek nepřítomnosti Boha v životě lidí a křehkosti vztahů. Je tu také obecný pocit bezmoci vůči společensko-hospodářské skutečnosti, který často rodiny drtí. [...] Rodiny se mnohdy cítí opuštěny kvůli nezájmu a malé pozornosti ze strany institucí. To má zřejmé záporné důsledky ve společenském řádu: demografická krize, potíže ve výchově dětí, obtíže s přijímáním nového života, sklon vnímat přítomnost starých lidí jako břemeno a konečně narůstání emočních problémů, které někdy propuknou v násilí. Je odpovědností státu vytvořit takové legislativní a pracovní podmínky, které zaručí budoucnost mladých a pomohou jim uskutečnit jejich záměr založit rodinu.“¹⁵

13 *Tamtéž*, 63.

14 KONFERENCE KATOLICKÝCH BISKUPŮ KOREJE, *Towards a Culture of Life!* (15. března 2007).

15 *Relatio Synodi* 2014, 6.

44. Nedostatek důstojného nebo přiměřeného bydlení vede často k odkládání formalizace vztahu. Je třeba připomenout, že „rodina má právo na slušné bydlení, vhodné pro život rodiny a úměrné počtu jejích členů v oblasti, ve které jsou zajištěny základní služby pro život rodiny a společnosti“.¹⁶ Rodina a dům patří k sobě. Tento příklad ukazuje, že musíme zdůrazňovat práva rodiny, a ne jenom práva jednotlivců. Rodina je dobro, které společnost nemůže přehlížet a které potřebuje ochranu.¹⁷ Obrana těchto práv je „prorockým voláním na podporu instituce rodiny, která musí být respektována a bráněna před všemi, kdo je napadají“,¹⁸ zejména v současném kontextu, kde je jí obvykle v politických projektech věnováno málo prostoru. Kromě dalších práv mají rodiny právo „spoléhat se na odpovídající rodinnou politiku ze strany veřejných orgánů v právní, hospodářské, sociální a daňové oblasti“.¹⁹ Někdy rodiny procházejí velikým utrpením, když při onemocnění milované osoby nemají přístup k dostatečným zdravotnickým službám nebo když delší dobu nemohou dostat slušné zaměstnání. „Ekonomický tlak vylučuje rodiny z přístupu ke vzdělání a k aktivnímu kulturnímu a společenskému životu. Současný ekonomický systém vytváří různé formy společenského vyloučení. Rodiny především trpí problémy souvisejícími s prací. Mladí lidé mají málo pracovních příležitostí a nabídka práce je velmi selektivní a nejistá. Pracovní dny bývají dlouhé a často jsou zatíženy dlouhodobými pracovními pobyty mimo domov. Tato situace

16 PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Listina práv rodiny* (22. října 1983), 11.

17 Srov. *Relatio finalis* 2015, 11–12.

18 PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Listina práv rodiny* (22. října 1983), Úvod.

19 *Tamtéž*, 9.

nepřispívá k tomu, aby členové rodiny byli spolu, aby rodiče trávil čas se svými dětmi, a aby tak mohli každodenně pěstovat své vztahy.“²⁰

45. „Mnoho dětí se rodí mimo manželství, zejména v některých zemích, a mnohé z nich pak vyrůstají jenom s jedním z rodičů nebo ve smíšené či náhradní rodině. [...] Sexuální zneužívání dětí je pak jednou z nejpohoršlivějších a nejzvrácenějších skutečností dnešní společnosti. Také ve společnostech, které zakusily násilí kvůli válce, terorismu nebo přítomnosti organizovaného zločinu, je dosvědčeno zhoršení situace rodin, a zejména ve velkých metropolích a na jejich periferiích vzrůstá fenomén takzvaných dětí ulice.“²¹ Sexuální zneužívání dětí je ještě skandálnější, když k němu dochází tam, kde by měly být chráněny, zejména v rodinách, ve školách a v křesťanských komunitách a institucích.²²

46. Migrace „je dalším znamením času, k němuž je třeba se postavit a pochopit ho se všemi tíživými důsledky pro život rodiny“.²³ Poslední synod poukázal na velkou důležitost této problematiky prohlášením, že „migrace se různými způsoby dotýká celých populací v různých částech světa. Církev hrála na tomto poli významnou roli. Nutnost věrně svědčit evangeliu a šířit ho (srov. Mt 25,35) je dnes naléhavější než kdy jindy. [...] Mobilita lidí, která odpovídá přirozeným dějinným pohybům národů, se může ukázat jako skutečné bohatství

20 *Relatio finalis* 2015, 14.

21 *Relatio Synodi* 2014, 8.

22 Srov. *Relatio finalis* 2015, 78.

23 Srov. *Relatio Synodi* 2014, 8.

jak pro rodinu, která emigruje, tak pro zemi, která ji přijímá. Něco jiného je ovšem nucená migrace rodin v důsledku války, pronásledování, chudoby, nespravedlnosti, která se vyznačuje nestálostí cestování, často spojeného s ohrožením života; taková migrace traumatizuje jednotlivce a destabilizuje rodiny. Doprovázení migrantů vyžaduje zvláštní pastorační programy, které se zaměřují nejen na rodiny samotných migrantů, ale také na členy jejich širší rodiny, kteří zůstali v místech jejich původního bydliště. Tato pastorece se musí provádět s úctou k jejich kulturám, k náboženské a lidské formaci, jichž se jim dostalo, k duchovnímu bohatství jejich rituálů a tradic, a to i zvláštními pastoračními prostředky. [...] Zvlášť dramatická a ničivá pro rodiny a pro jednotlivce je migrace tehdy, když se děje nezákonně a provádějí ji mezinárodní sítě pro transport lidí. Totéž platí o migraci žen a dětí bez doprovodu, které jsou nuceny k dlouhodobému pobývání v prozatímních zařízeních a v uprchlických táborech, kde není možné začít s procesem jejich integrace. Extrémní chudoba a další dezintegrující situace vedou někdy rodiny dokonce k prodávání vlastních dětí za účelem prostituce nebo obchodu s orgány.“²⁴ „Pronásledování křesťanů a národnostních a náboženských menšin v různých částech světa, zejména na středním Východě, je velkou zkouškou nejen pro církve, ale také pro celé mezinárodní společenství. Je třeba podporovat každou snahu o to, aby křesťanské rodiny a společenství mohly zůstat ve svých původních zemích.“²⁵

24 *Relatio finalis* 2015, 23; srov. Poselství k Světovému dni migrantů a uprchlíků 2016 (12. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 2. října 2015, s. 8.

25 *Relatio finalis* 2015, 24.

47. Synodní otcové věnovali zvláštní pozornost také „rodinám osob se zvláštními potřebami, v nichž nečekaná vážná výzva řešit nějaké omezení může narušit rovnováhu rodiny, její touhy a očekávání. [...] Velký obdiv si zaslouží rodiny, které přijímají s láskou nesnadnou zkoušku postižení dítěte. Vydávají církvi a společnosti vzácné svědectví o věrnosti daru života. V takových okolnostech může rodina společně s křesťanskou komunitou objevit nové přístupy, nové způsoby jednání, odlišný způsob vnímání a identifikace s druhými, když přijmou tajemství křehkosti lidského života a pečují o něj. Osoby s omezením jsou pro rodinu darem a příležitostmi k růstu v lásce, vzájemné pomoci a jednotě. [...] Rodina, která přijímá pohledem víry přítomnost osob s omezeními, může poznávat a zaručovat kvalitu a hodnotu každého života s jeho potřebami, právy a příležitostmi. S takovým přístupem bude podporovat péči a služby těmto osobám s omezením a bude povzbuzením pro lidi, aby se jich nestranili a projevovali jim v každé fázi života citovou blízkost.“²⁶ Rád bych zdůraznil, že pozornost projevovaná migrantům a znevýhodněným osobám je znamením Ducha. Obě dvě skupiny jsou totiž určitým typem: slouží jako test toho, jak se projevuje naše milosrdenství v přijímání druhých a jak nabízíme pomoc zranitelným lidem, aby se stali plnohodnotnými členy našeho společenství.

48. „Většina rodin si velice váží starých lidí, zahrnuje je citem a považuje je za požehnání. Zvláštní ocenění si zaslouží asociace a hnutí rodin, které se věnují starým lidem v duchovní

26 *Tamtéž*, 21.

a sociální oblasti [...]. Ve vysoce industrializovaných společnostech, kde z důvodu klesající porodnosti vzrůstá počet starých lidí, hrozí nebezpečí, že budou považováni za břemeno. Na druhé straně péče, kterou vyžadují, znamená pro jejich blízké obrovské zatížení.²⁷ „Zvýšená péče a pozornost věnovaná závěrečné fázi života je dnes o to nezbytnější, čím víc se dnešní společnost snaží odstranit jakýkoli projev smrti a umírání. Zranitelnost a závislost starých lidí je někdy ničemně zneužívána k získání ekonomických výhod. Mnohé rodiny nám ukazují, že k posledním obdobím života je možno přistupovat s důrazem na smysl celé lidské existence, která dochází naplnění a integrace v Pánově velikonočním tajemství. Velký počet starých lidí je přijímán do církevních zařízení, kde mohou žít z hmotného i duchovního hlediska v pokojném rodinném prostředí. Eutanázie a asistovaná sebevražda jsou vážné hrozby pro rodiny na celém světě. V mnohých státech je jejich praxe uzákoněna. Církev, která se pevně staví proti této praxi, si je vědoma své povinnosti pomáhat rodinám, které se starají o své staré a nemocné členy.“²⁸

49. Chci se tu také zmínit o situaci rodin, které žijí v krajní bídě a strádají rozličnými způsoby do té míry, že srdce-
rvoucím způsobem živoří na samé hranici života. Obtíže, které mohou postihnout každého, dolehnou na chudé domácnosti mnohem tvrdším způsobem než na ostatní.²⁹ Když například nějaká žena musí po rozvodu nebo z jiných důvodů živit své dítě sama a musí pracovat bez možnosti dát ho

27 *Tamtéž*, 17.

28 *Tamtéž*, 20.

29 *Srov. tamtéž*, 15.